

A normakeresés kételye

A téboly menyasszonya: (Elme)betegség és terápia *Hajnóczy Péter életművében című tanulmánykötetről*

A *téboly menyasszonya* című Hajnóczy-tanulmánykötet írásainak közös kérdésfelvetése a következőképpen foglalható össze: Mi a „norma”, és miért pont az, ami? Bár a kötet Hajnóczy életművének elemzését tűzte ki céljául, azon belül is az örület-tematika diszkurzív, motívikus és kontextuális összefüggéseinek vizsgálatát, a legerősebb szál a normakeresésből kirajzolódó relatív bizonytalanság.

Az örület, a téboly, a kibillent elmeállapot csak a norma fogalmának szikár meghatározása felől közelíthető meg – de hogy húzhatná meg a határokat az irodalmár, ha a fogalmat „hivatalosan” használó orvosi és pszichológusi közösség is küzd a keretezéssel? Tringer (2010. 8.) tankönyve szerint a „pszichiáter a kórosnem kóros magatartás megítélésében óhatatlanul viszonyít, s a viszonyítás alapja valamely *norma*. A norma meghatározása azonban rendkívül nehéz és problematikus. Nyilvánvaló, hogy a norma filozófiai, ezen belül etikai természetű kérdés (nem erkölcsi, hanem filozófiai-etikai értelemben). A norma egységes meghatározása nem lehetséges.” *A pszichiátria tankönyvét* tovább olvasva kiderül, hogy nem egy norma van, hanem valójában normákról beszélhetünk, és megkülönböztethetjük egymástól a „normát mint társadalmi konvenciót”, a „kulturális normát”, a „statisztikai normát”, az „ideálnormát”, valamint az „egyéni normát”. Mivel ily módon pedig normák soráról beszélhetünk, a kötet üdvözlendő kezdeményezése, hogy a Hajnóczy-korpuszt is sokrétű kutatói gárda interpretálja.

Az interdiszciplináris gyűjtemény tizenkét szerzője között található nyugalmazott

tanszékvezető, pszichiáter szakorvos, neveléstörténész, szerkesztő, irodalmár és jogász doktorandusz is. Közös bennük, hogy miközben írásukban azt kutatják, hogy Hajnóczy Péter életművében milyen sokszínűen jelenik meg az elmebetegség témaköre, mindnyájan kifejtik egyéni álláspontjukat a norma társadalmi konstrukciójáról és a normától való eltérés periférikus pozíciójáról. A kötet sokak érdeklődésére tarthat számot, elemi kérdésfelvetései révén a Hajnóczy-kutatókon túl a hétköznapi olvasókat is megszólítja.

A téboly menyasszonya kötet alapja a Hajnóczy Péter Hagyatékgondozó Műhely, az ELTE Tanító- és Óvóképző Kara és a MűGond által rendezett 7. Országos Hajnóczy Péter-konferencia előadásainak válogatott anyaga. A 2020-as konferencia 18 előadása közül végül 12 került be a 2023-as kiadványba, melynek szerkesztői munkálatai Hoványi Márton, Cserjés Katalin és Varga Réka nevéhez köthetők. A kötet szerzői: Cserjés Katalin, Hoványi Márton, Sipos Márton, Srádi Péter, Izsák-Somogyi Katalin, Tóth Katinka, Csíkvári Gábor, Varga Réka, Pótor Barnabás, Borbíró Aletta, Németh Zsófia és Somogyvári Lajos.

A tanulmányokról egyhangúlag elmondható, hogy mély és átfogó elemzést nyújtanak Hajnóczy munkásságáról, összekapcsolva azt az örület és irodalom diszkurzív kapcsolatát taglaló foucault-i elméletekkel és a téboly tematikájával. Az interdiszciplináris megközelítés, a személyes visszaemlékezések és a posztumusz szövegek elemzése révén a kötet új perspektívákat kínál az irodalomtudomány és a pszichiátria metszéspontjain. A konferenciakötet egyben emléket állít a Hajnóczy-kutatások

nagyjainak, és méltó módon járul hozzá a szerző életművének további megértéséhez és értelmezéséhez.

A tanulmánykötet négy fejezetre oszlik, amelyek különböző szempontok alapján közelítik meg Hajnóczy Péter életművét. Külön érdemes megjegyezni a leleményes címadásokat, melyek felkeltik a fáradtan lapozgató olvasó érdeklődését. Bár az elmebaj taglalása súlyos terhet hordoz, a tanulmányokat csokorba fogó „címszavak” mégis játékosan csalogatók. Az első egység, a *Nyelvében fél a nemzet* általános poétikai és retorikai összefüggésekre fókuszál, az irodalomtudomány eszköztárát felhasználva elemzi a téboly kérdését. A szójátékos *Géza, kék az ég* című második fejezet a téboly társadalmi és pszichológiai vonatkozásaira fókuszál. A tanulmányok a tébolyt mint a társadalmi kirekesztés és elutasítás eszközt, valamint a személyes traumák feldolgozásának módját vizsgálják Hajnóczy életművében. Az *Életműbaj* című fejezetben a szerzők Hajnóczy viszonylag rövid, de annál intenzívebb alkotói időszakának műveit veszik górcső alá. A tanulmányok a jogtudomány és az irodalomtudomány határterületére is elkalauzolnak, és a már ismert művekhez új, a téboly motívuma köré szerveződő olvasatokat kínálnak. A negyedik fejezet (*Bolondról jót vagy semmit*) Hajnóczy posztumusz publikációira koncentrálnak, kiemelve az örület természetének és beszédmódjának vizsgálatát. Ez a rész különösen érdekes, mivel ezek a szövegek új értelmezési lehetőségeket nyitnak. A kötet ezen része kiemelt jelentőséget tulajdonít a szerzői hagyatéknak és annak filológiai feldolgozásának. A jövő Hajnóczy-kutatói számára

különösen gyümölcsöző lehet a negyedik fejezet tényanyagának alapos megismerése.

A kötet a devianciához köthető Hajnóczy-korpusz elemzésén túl egyben emléket is állít a konferencia idején és azóta elhunyt jelentős Hajnóczy-kutatóknak: Nagy Tamásnak, Szkárosi Endrének és Reményi József Tamásnak. Az ő emléküik és munkásságuk meghatározó volt a Hajnóczy-kutatások szempontjából, és jelenlétük, illetve hozzájárulásuk kiemelkedő szerepet játszott a kötet létrejöttében.

A Hajnóczyt fókuszba állító prózaelemzések, újrakontextualizások és normakeresések 200 oldalas gyűjteményét töprengésre alkalmas műnek tartom. Az olvasás öröme csak időnként akad meg, a gördülékeny elmélkedésből a több tanulmányban is visszatérő szabadkozás gesztusa zökkent ki. Mivel az újdonság felfedezése érdekében a szerzők olyan dolgokba kóstolnak bele, amelyek nem szerepelnek szakmai terítékükön, így a bevezetők gyakran megtelnek tagadással és bizonytalanságból adódó szűk keretkezéssel. Ha ezeken a bökkenőkön átverekedjük magunkat, mély diskurzusokra lelhetünk az irodalom, a történelemtudomány, a jogtudomány, a szociológia és a pszichiátria közös hálójában.

Cserjés, K., Hoványi, M. & Varga, R. (2023, szerk.), *A téboly menyasszonya: (elme)betegség és terápia Hajnóczy Péter életművében*. ELTE – MűGond.

Zámbó Bianka

Pannon Egyetem Humántudományi Kar

Irodalom

Tringer, L. (2010). *A pszichiátria tankönyve*. Semmelweiss Kiadó.